

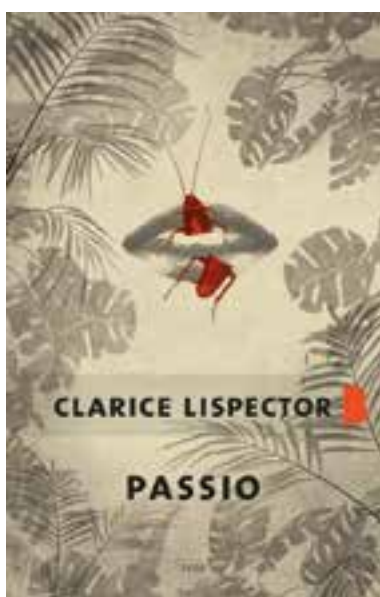
TYTTI RANTANEN

Naisen ja torakan mittelo

Clarice Lispector, *Passio. Rakkaus G. H:n mukaan* (A Paixão Segundo G. H., 1964).
Suom. Tarja Härkönen. Teos, Helsinki 2014. 206 s.

Romaani, jossa kuvanveistäjätär liiskaa torakan kahtia, uppoutuu pitkälle matkalle mielensä syövereihin ja päätyy lopulta syömään palan niveljalkaista, asettaa lukeneelle lukijalle paineita virittää koko viiteapparaatin Kafkasta Kierkegaardiin. Teoksen anti on jo omasta takaa vallan tuhtia. Vaikka Clarice Lispectorin vuonna 1964 ilmestynyt *Passio* epäilemättä kiinnittyykin sodanjälkeisen subjektin murenemiseen, teoksen filosofia porautuu syvälle vähin asein: olennaista on antautuminen näkemään itsen suhde maailmaan ratkaisevasti toisin. Kohtaahan päähenkilö ja kertoja G. H. kosmisen loppuvastuunsa, torakan, varusteinaan vain tupakkiaski ja altis mieli.

Passiossa on jatkuva kaksoisviritys: kun kierrokset kovenevat, kurotellaan kohti olemisen (sekä ihmisenä, yksilönä että muiden kanssa) ulottuvuuksia, mutta samalla kyseenalaistetaan kyvykkyyttämme tähän olemiseen. Vaivainen torakka saa päällisin puolin vahvan naisen suunniltaan ja kasvaa miltei liiskaajaansa väkevämmäksi. Vaikka hyönteinen ei kauaa eläisi, sen abjektiivinen voima piilee sen muuttumattomassa ammoisuudessa, johon ihminen ei hetkellisyydessään yllä. Silti hyönteinen jää vain meditaatio-objektiksi, portiksi introspektion syövereihin. Kuten voittopuolisesti kirjallisuushistoriassa, eläin ei yksilöidy uhkavasta vieraudestaan. Torakan osaksi jää olla uhrina henkistymisen alttarilla.

G. H. on kyvytön näkemään mitään olevaista muutoin kuin suhteessa itseensä. Taitelijana hänellä on ylellisyys omistautua ”ein joka yksityiskohdalle” (33). Toisaalta romaani on valaistumiskertomus, jossa elämä ja ymmärrys ennen torakkaa ja torakan jälkeen eivät voi olla samat, ja entistä elämää kuvailee ja uudelleenarvioi myöhempi minä. Itsekeskeisyys on myös rehellisyyttä – vaikka oma mieli liikehtii levottomasti, sitä voi tarkkailla jossain määrin luotettavammin kuin muiden mieliä. ”Ihmiseksi oleminen”, sikäli kun sillä tarkoitetaan toisten tunteiden tulkittamista totunnaisten selitysmallien lomitse, on yliarvostettua:

”Olin siihen asti ollut niin syvällä tunteellistamisessa, että kun sain kokea miltä aito identiteetti maistuu, se maistui yhtä mitäänsanomatomaalta kuin sadepisara suussa. Se on kauhean mautonta, rakas. [...] Tyhjyys on nimittäin Jumala – eikä maistu mitään.

Mutta se on kaikkein ensimmäinen ilo. Ja vain se, lopulta, lopulta! on vastapooli tunteellis-inhimillis-kristilliselle poolille. [...] Olin puhdistunut omasta tunnemyrkytyksestäni, puhdistunut niin että saatoin astua jumalalliseen elämään, joka oli alkuperäistä elämää täysin vailla mitään suloutta[.]” (105)

Ranskassa kirjallisuuden tunnemyrkytystä ja yletöntä psykologisointia vastaan pauhasi Nathalie Sarraute, joka alun perin vuonna 1947 ilmestyneessä esseessään kuvailee toistensa mieliin tunkeutuvia ”hyypiömäisiä” henkilöahmoja toukiksi, ”jotka lakkaamatta tonkivat ja törkkivät sielun pohjamutia ja nuuskivat herkutellen oksettavaa liejua”¹. Väistäkö G. H. toukka-asteen pitäytymällä itsensä rajoissa, vai tekeekö hänen tutkailunsa mahtipontinen, ihmisyyden ytimeen ulottuva mittakaava hänestä sittenkin suur-larvan? Suomentajan jälkisanat paljastavat nimikirjaimien G. H. viittaavan brasilialaisyleisölle tutumpaan lyhenteeseen sanoista *gênero humana*, ihmiskunta. Koko ihmiskuntaan viittaaminen myös vie teosta väljemmille vesille klaustrofobisesta alkuasetelmasta.

Clariskaabelia koettelu

Vaikka G. H. tavoittelee neutraalia, suolatonta ja mautonta kokemusta, *Passioon* on makua hultautettu ronskisti. Teos on paikoin miltei sietämättömän itseriitoinen, mutta tiedostaa oman räsittavuutensa. Se on työläs matka, joka on tehtävä. Lispectorin romaantin voi sanoa olevan dialektista kirjallisuutta, joka kumoa itseään ja pyrkii synteesiin, mikäli sellaista voi saavuttaa. Vaikka kertoja nimeää itsensä vain nimikirjaimin eikä juuri kronikoi torakkaa edeltävää elämäänsä muuten kuin vihaillen, hän tulee lukijan iholle.

On helppo nähdä, miksi Lispectorin itsejuhliiva mutta eksessiivisyydessään rakastettava ja maaginen kirjoitus on tehnyt vaikutuksen Hélène Cixous'hun. Brasiilialaiskirjailijan proosa on Cixous'n ajamaa naiskirjoitusta (*écriture féminine*) riehakkaimmillaan: aistillista ja anteeksipyytelemätöntä. Uudissanoja rakastava Cixous jopa lanseeraa käsitteen "clariski" (*clarisque*) kuvaamaan Lispectorin poeettista riskinottoa, joka hylkää totunnaisen kauneuden ja jäsenyisyyden².

Mutta vaikka kertoja sivuaa päättynyttä rakkaussuhdettaan, lapsettomuuttaan ja tekemäänsä aborttia, olisi kapea-alaista nähdä teoksen sisältö vain nais erityisenä. Naiskirjoitus on pikemmin kiinni kirjoittamisen aktissa ja sen muodoissa. Raskaus ja sen keskeytyskin kytkevät G. H.:n alkukantaiseen yhteyteen

eläimellisen puolen kanssa, ainakin kun hän niitä torakkatripillään muistelee:

"Kadulla en minäkään ollut mitään muuta kuin sykkivän neutraalin alkueläimen tuhannet pienet värekarvat, tunsin vyötäröstään likistetyt torakan kimaltavan katseen jo itsessäni. Olin kävellyt pitkin katuja huulet rutikuivina, ja elämä oli minulle rikoksen vastapuoli. Raskaus: minut oli viskattu iloiseen kauhuun nimeltä elävä ja liikkuva neutraali elämä." (93)

Lispectorina on verrattu Marguerite Durasiin, eikä suotta. Kummankin kirjoitus keskittyy sisäiseen pauhuun, joka nousee ulkoista tapahtumattomuutta tärkeämmäksi. Sattumoisin myös Duras on kirjoittanut erään hyönteisen tuhosta kuvatessaan kärpäsen kuolemaa ja pysähtynyttä hetkeä sen ympärillä esseistisessä teoksessaan *Kirjoitan* (2005; *Écrire*, 1993). Polut ja tyylit eroavat: Duras keskittyy "valkoiseen", lakoniseen tuskaan (*douleur*), siinä missä Lispector ottaa kaiken irti *passiosta*, johon sisältyy myös kärsimys. Vaikka G. H. tuntee jatkuvaa kuvotusta, hän ei poistu tilanteesta. Pitkä päivä kääntyy rujan olion ruumiinvalvojisiksi. Vain vaivoin toteutuva yritys syödä torakka näyttäyty haluna sulauttaa vieras osaksi itseä (tai toisin päin), mutta myös katumusharjoituksena.

Härkösen suomennos saa rytmin kohdilleen, ja romaanin mielettömiä virkkeitä voisi imeskellä lo-

puttomiin: "Sillä läpeensä elävällä maailmalla on helvetillinen voima." (22–23) Suuri osa *Passion* virkkeistä muodostuu itsessään pienoismatkoiksi yllättäviin maisemiin, niin että ne täyteläisyydessään alkavat jopa uuvuttaa. Niinpä lukija miltei parahtaa "oi kyllä", kun kertoja loppupuolella tulee luvanneeksi: "Yhden asian minä tiedän: jos pääsen tämän tarinan loppuun, niin menen [...] syömään ja tanssimaan Top Bambinoon, minulla on pirunmoinen tarve päästä pitämään hauskaa ja tuulettamaan päätäni." (168) *Passion* lumo on sen konstaillemattomuudessa. Mystinen matka kuljetaan huolella alusta loppuun. Silti teos on pikemmin juhliiva kuin ilottoman juhliainen. Viimeinen Top Bambinossa on torakka!

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Nathalie Sarraute, De Dostoievski à Kafka (1947). Teoksessa *L'ère du soupçon. Essais sur le roman* (1956). Gallimard, Paris 1964, 13–66 (47–48).
- 2 Hélène Cixous, Clarice Lispector. The Approach. Letting Oneself (be) Read (by) Clarice Lispector. The Passion According to C. L. (L'approche de Clarice Lispector, 1979) Käänt. Sarah Cornell & Susan Sellers. Teoksessa *"Coming to Writing" and Other Essays*. Toim. Deborah Jensen. Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1991, 59–77 (76).